

Historie

Bidrag fra Administrator
Thursday 22. March 2007
Sist oppdatert Saturday 24. March 2007

Av Johan G Foss

To steinalderboplasser er kjent på Mausund, begge fra eldre steinalder. Den ene ligger 120 m sørøst for vasstårnet på Storvarden på Måøya (33 m over havet), og den andre 140 m lenger sør (27 m over havet). Sør for hovdevegen på sørsida av Måøyolet er det funnet ei fin «båtøks»; av stein med uferdig skafthol. Dette funnet er fra yngre steinalder og knytter seg til den såkalte «stridsøkskulturen» fra første halvdel av 2000-tallet f Kr (3000–2500 f Kr). Det var i denne tida jordbruket for alvor slo igjennom i Norge, og dette er gjerne satt i sammenheng med innvandring av indoeuropeisk folk og kultur. Det er derfor interessant å finne ei slik øks i Mausund. Det kan tyde på at Mausund var et interessant sted også etter at jordbruket overtok som basisnæring i landet. Kan hende kom den første jordbruksbosetningen på Mausund så tidlig. Men øksa kan jo også ha blitt mista av folk som ikke bodde fast i Mausund. I alle fall fikk nok folket her ute fortsatt hovednæringa si fra fiske og fangst. Vi ville helst vente å finne ei slik båtøks på Gårdsøya, for den gamle gårdsbebyggelsen på Mausund må ha hatt sitt utspring der. Det forteller navnet Gårdsøya – 'øya som gården ligger på'. Gårdsøya må ha hatt et annet navn før gårdsbebyggelsen kom. Gårdsøykeila må fra gammel tid ha vært hovedhavna i Mausund. Men opprinnelig het sundet antakelig Måøysundet, og gården og været tok navn etter det: Måøysund, som ble til Mausund. At den eldste bosetningen i Mausund skulle ha vært på Vassøya, slik Maurits Fugelsøy hevder i Frøyaboka, fins det ikke dekning for. Den «Ragnhild i Vatnausunni» på 1300-tallet som Fugelsøy skriver om, har ikke noe med Mausund å gjøre. Denne Ragnhild bodde i bygården Vatnausan (= «Vassausa») i Trondheim. Endelsen -unni er en gammelnorsk bønningensendelse (for dativ). I motsetning til svært mange andre gårder og bosteder ble antakelig ikke Mausund lagt øde etter svartedauen i 1350. I allfall bodde det folk i Mausund i 1520. Skattemanntallet fra det året, som er det eldste som er bevart for vår del av landet, oppgir to skatteyttere i Mausund. Navna deres skrives «Magens» og «lon», i daglig tale het de nok Mons eller Magnus og Jon. Dette er de første mausundværingene vi veit navnet på, men mer veit vi heller ikke om dem, ikke engang hvor mye de betalte i skatt, for noe skattebeløp er ikke oppført. Begge hadde sikkert familie og var sikkert gårdbrukere, og naturligvis fiskere, og vi kan rekne med at de bodde på Gårdsøya. Mausund ble på denne tida rekna som en gård, men delvis også som fiskevær. Men Mausund stod heilt i skyggen av Sula og Titran, som var store fiskevær og der det også var kirke. «Magens» og «lon» var ikke sjøleiere. I likhet med nesten alle gårdbrukere i vår del av landet var de leilendinger. Det var kirka som eide de fleste gårdene her. Dette var i katolsk tid, før reformasjonen i 1537, og den katolske kirka var sjølstendig, ikke en del av staten. Erkebiskopen var den største av de kirkelige godseierne. Han eide nesten alle gårdene som på den tida var i drift på Frøya, men ikke Mausund. Den var det Elgeseter kloster i Trondheim som eide. Men det kirkelige godseierskapet tok slutt ved reformasjonen i 1537. Da konfiskerte den dansknorske kongen bispe- og klostergodset og la det inn under krona (som krongods, statseiendom). Mausund var nå krongods fram til 1660-åra, da kongen var i pengene og måtte selge mesteparten av krongodset. Anders Nilsen Riber på Ansnes på Hitra, gammel-sorenskriveren i Fosen, kjøpte mesteparten av Frøya, deriblant Mausund. Men han solgte Mausund videre til Parelus på Hopsjøen. Parelus'ene satt med Mausund fram til omkring 1860 (Kock-familien i Sula var inne som eiere av Mausund ei stund på 1800-tallet). I 1860 kjøpte kjøpmann Morten Helsing Astrup i Kristiansund Mausundværet. Det var Astrup som anla handelsstedet i Bogøya. Han hadde handelsbetjent der, og han bygde losjihus (rorbuer) for fiskere der. (Se bilder fra Bogøya i «Gamle Frøya-bilder» 1 og 2). Før dette hadde det knapt nok bodd folk på Bogøya. Astrup gjorde forholda strengere for innbyggerne. Leilendingene fikk statusen sin redusert fra gårdmenn (gårdbrukere) til husmenn. All fisk som ble ført i land, skulle selges til Astrup, til en pris som kjøpmennene i Kristiansund bestemte. Liknende «værtvang» ble innført i de fleste væra på Frøya og på Møre. Men folk protesterte, regjeringa nedsatte en kommisjon som reiste rundt i væra og undersøkte forholda (i 1885), og til slutt ble det vedtatt en lov som forbød væreiere å kreve forkjøpsrett til fisken. Væreierne kvitta seg da med væra. I Mausund skjedde det 1900, da 14 leilendinger/husmenn gikk sammen og kjøpte været av Astrup. Endelig var mausundværingene blitt sjøleiere – illfall de 14. Men de hadde satt seg i stor gjeld for å kjøpe eiendommen, og for å redusere gjelden solgte de Bogøya til Astrups handelsbestyrer, Georg Skatvold. De solgte også handelsretten i heile Mausundværet til Skatvold. Dette kom mausundværingene sia til å angre på, for det viste seg vanskelig å få etablert handel i Mausund. Først i 1930-åra oppretta Skatvold en filial på Aursøya. En konkurrerende forretning i Mausund (Samvirkelaget) kom ført etter andre verdenskrig. Etter at de 14 hadde kjøpt Mausund, foretok de utskifting av jorda (grunnen). Den dyrkbare jorda hadde tidligere vært oppdelt i en mengde små teiger, særlig på Gårdsøya, der gårdsbebyggelsen var eldst. Teigene til de enkelte gårdbrukerne lå om hverandre, «hummel om drummel». Slik var det på de fleste gårdene i gammelt tid. Ved utskiftinga ble jorda delt på nytt, slik at hver gårdbruker fikk ett sammenhengende stykke. Det å bli sjøleiere utløyste ny og stor virkelyst i Mausund. Da motorbåtene begynte å komme, fra omkring 1910, var mausundværingene blant dem som satsa stort og friskt og skaffa seg moderne båter, motorkuttere som de bl.a kunne drive storsildfiske på, og båtene gikk gjerne under betegnelsen «storsildbåter». I 1920 var det ikke mindre enn 17 motorbåter over 40 fot i Mausund. Dette er bakgrunnen for at det første kystskipperkurset på Frøya skal ha blitt holdt i Mausund i 1915. Dette foregikk under første verdenskrigen (1914–18), og da fikk fiskerne godt betalt for fisken sin. Optimismen var stor. Men etter krigen kom ei nedgangstid som gjorde at mange fikk problemer med å betale renter og avdrag på de låna de hadde tatt opp for å kjøpe seg båt. Mange hadde satt husa sine i pant for å få lån. Når de nå ikke greidde å betale, satte bankene både båter og hus auksjon. I 1936 var det bare 5 storsildbåter igjen i Mausund. Mange mausundværingar opplevde å miste både hus og heim og bli satt på bar bakke. Men Mausund overlevde og kom sterkt igjen. Stor betydning fikk det at Nikolai Dahl bygde opp et stort fiskebruk ved Gårdsøykeila under andre verdenskrig. Dette anlegget ble etter krigen overtatt av mausundværingene og ble til Mausund Fiskarsamvirkelag. Ingar Berge etablerte et stort fiskebruk på andre sida av keila. På

1950-, 1960- og 1970-tallet var Mausund et blomstrende fiskevær, det største i Trøndelag .

Kilde: Johan G Foss